

PUBLIUS VERGILIUS MARO, *Zpěvy rolnické (Georgica)*. Přeložila Helena KURZOVÁ. Praha: Academia 2016. 227 s.

Po *Eklogách* zpřístupnila prof. H. Kurzová českému čtenáři i překlad druhého Vergiliova díla, *Zpěvů rolnických (Georgica)*. Báseň vydalo nakl. Academia v edici Europa, ve které v r. 2011 vyšla i Vergiliova *Aeneis* (přel. R. Mertlík, s oporou o překlad O. Vaňorného). Kniha vyšla v brožované vazbě a má spíše menší rozměry, což má za důsledek časté rozdělování veršů na dva řádky (srov. v. 1,1). Svazek obsahuje *Předmluvu – Poděkování* (s. 9–10), vlastní překlad (s. 11–104), *Komentář* k jednotlivým veršům (s. 105–198), *Doslov* Evy Kuťákové (s. 201–224) a *Biografickou poznámku* o Vergilovi od téže autorky (s. 225–227). Poslední překlad *Georgik* (pořízený O. Vaňorným) vyšel poprvé již r. 1937 a Kurzová – jakkoli si tohoto překladu sama váží – hovoří o potřebě překladu přístupného dnešnímu čtenáři (s. 9).

Kurzová používá nápodobu hexametru (v prvních čtyřech stopách se střídají daktyly a trocheje; poslední dvě stopy, tzv. hérojskou klauzuli, tvoří daktyl a trochej). Proti verši Vaňorného je její verš volnější v tom, že nezachovává povinně cézuru (srov. 1,10; 1,15; 1,21) a daktylská stopa může být a často bývá realizována i jako /U – U/, je-li první slovo stopy monosylabum (1,38 *ač luhy*; 1,44 *když Zefyr*; 3,15 *a svoje*; 3,48 *je Caesar*). Vzácně je možné najít i skutečnou předrážku (2,163 *jak dunivě*; 4,35 *med ztuhne a*; 4,80 *Pak padají*). V duchu básnické licence bývá předložka, která by běžně nesla přízvuk, velmi často brána jako nepřívzvučná, zejm. při spojení s trojslabičným slovem (1,8 *úrodný klas za chaonský žalud*; 1,59 *klisny pro élidský závod*; namátkou 1,104; 1,106; 1,170; 1,219; 2,106; 2,118; 3,13; 3,349; 3,404; 4,204; 4,209; 4,220; 4,318; 4,319; 4,327; 4,337; 4,347; 4,566). Překladatelka často do verše začleňuje i slova/takty s více než třemi slabikami, a to nejen vlastní jména (1,39; 1,61; 1,62; 1,125; 1,213; 1,350; 1,488; 1,492; 1,501; 1,502; 3,48; 3,63 aj.).

Za nešťastný považují způsob, jakým je v překladu řešena interpunkce. Prvním problémem je krajně nadužívaná parcelace souvětí (souvětí je pomocí teček a velkých písmen rozděleno na „několik vět“). Srov. hned na začátku (1,1–9): *Jak přimět osení k bujnému růstu, Kdy, na které hvězdy, I hodí se Maecenate zem obracet a vázat k jilmům I révu. Jak pečovat o skot, jak obstarat ovce a kozy. I Co musí vědět ten, kdo spořivě včely chce chovat. I Q tom začínám zpívat. Vy světla zářící světem, I která svou nebeskou drahou řídíte plynutí roku! Libere, Cerero štedrá, vždyť na váš pokyn nám země I dala úrodný klas za chaonský žalud. A pohár vody smísil se s vínem, jež vaše vydaly hrozny. I Vy také [...]*. Srov. i tečky v 1,52; 1,54; 1,130; 2,4–6; 2,45 aj.

Nepochopitelně je samostatně vyčleněna i VV účelová (1,133-4), VV časová (1,214; 1,310; 4,232) nebo přirovnání (1,302-3; 3,346-7); tečka se klade i před spojku *nebo* (2,321; 2,107) či *jinak* (4,35). Druhý problém s interpunkcí spatřuji v nedostatečném užívání speciálnějších interpunkčních znamének (závorky, dvojtečka či středník), která pomáhají čtenáři určit vztah mezi výpověďmi. Uváženou prací s těmito znaménky by se daly řešit i mnohé nadbytečné parcelace, např. dvojtečka pro vztah vysvětlovací by se hodila v 4,8-9: *Nejprve musíš včelám vhodné vyhledat místo / v závětrří. Vítr jim brání domů potravu nosit*; nebo 4,554-6: *Zde náhle před úkazem stojí podivuhodným. / Uvnitř dobytčích těl se [...] ozývá bzučení včel*; nebo ve verši 4,294 po adjektivu *následující*.

Pokud jde o stylistické vlastnosti jazykových prostředků, překladatelka používá v zásadě spisovnou češtinu. Slovní zásoba někdy sklouzává k archaismům (1,226 *ždané*; 1,106 a 1,270 *ručeje*; 2,247 *hořkota*; 3,266 *rujnost*; 3,280 *šlem*). Je třeba ocenit, jak se překladatelka vyrovnala s odbornou terminologií (zemědělství – polní práce, nástroje; botanika – názvy rostlin). Občas je některé slovo použito podle mě nepřiléhavě a bylo by možno najít výraz vhodnější (1,78 *máky prosáklé omamným spánkem*; 4,286 *celou tu pověst / hlouběji vyložit chci*); občas je použito výrazu stylisticky nevhodného (1,158 *nadarmo budeš zírat, jak soused má hromadu sklízně*; slovo je nevhodné i přesto, že na s. 137 překladatelka říká, že tato pasáž obsahuje humor); občas je patrný latinismus (4,85 *k útěku obrátit záda*). Ze spisovného rámce vybočuje používání substandardní podmínkové spojky *jestli*, zejm. v 1. knize (1,18; 1,155; 1,168; 1,189; 1,191; 1,430; 1,432; 2,227), místo níž by bylo možné užít (metricky ekvivalentní) spojku *pokud*, příp. spojky *když* a *-li*.

V morfologii se (ale jen v malé míře) objevují metrem vynucované klasické poetismy, jako je odpadání koncového *-l* v přičestí činném (s apostrofem: 1,179 *prohnět'*; 2,207 *svez'*; 4,137 *moh'*; bez apostrofu: 1,283 *odtrh* 2,322 *nedostih*; 4,29 *zastih*) nebo hovorový morfém *-s* místo pomocného slovesa *jsi* (4,322 *zrodilas*; 4,325 *dalas*). Občas se objeví hovorová koncovka (1,183 *krtci vyryjou* m. neutrální podoby *vyryjí*) nebo nespisovný tvar imperativu (4,380 *vem* m. *vezmi*). Ze syntaktických prostředků bych zmínil občasné používání přechodníků (1,123; 4,487; minulý přechodník v 3,438), v jedné pasáži i kumulovaně (1,387; 1,402; 1,406; 1, 408).

Překladatelka se při interpretaci jednotlivých míst opírala jednak o překlad Vaňorného, jednak o komentáře a poznámky starší i moderní (Deuticke, Vidman, Erren, Mynors; s. 107). I díky tomu se jí povedlo Vergiliovu komplikovanou báseň přeložit po obsahové stránce kvalitně. Výtky mám ovšem

proti některým veršům, např. 1,470 *ohavné feny a odporně dotěrní ptáci* (lat. *obscaeanaeque canes importunaeque volucres*); jde o nepříznivá znamení, nikoli o fyzický vzhled; Vaňorný má lépe: *zlověstní a protivní*. Nebo 1,505 *zahnuté srpy se v tvrdé přetaví meče* (lat. *curuae rigidum falces conflantur in ensem*); na tomto místě je futurální význam českého perfektiva v přítomnosti nepřijatelný (Vaňorný má o něco lepší *srp je na meč překován*).

Samotný překlad je obklopen množstvím doprovodných materiálů, paratextů. Překladatelka v *Předmluvě – Poděkování* tvrdí, že *Georgika* jsou „neporně nejdokonalejší dílo Vergiliovo“ – domnívám se, že to přinejmenším sporné je, zejména když v biografické poznámce (s. 227) tvrdí doc. Kuťáková o *Aeneidě*, že „nenajdeme v římské poezii dílo, které by bylo po všech stránkách tak skvělé“; v komentáři hovoří překladatelka o básni – podle mě nevhodně – jako o „spisu“ (s. 107 a 108). Celková úroveň komentáře je dobrá, jen na několika místech může být čtenář zmaten: císař Augustus je nazýván v komentáři různými způsoby: s. 111 *Caesar Augustus*; s. 133 *Octavianus Augustus* a na téže straně *Octavianus (Caesar)*. Obecně by komentáři (i překladu) prospělo nějaké záhlaví, které by čtenáři pomohlo s orientací, o kolikátý se jedná zpěv. Na zadní straně obálky se mylně uvádí, že slavná chvála Itálie je v první knize, je však ve druhé.

Celkové srovnání s překladem Vaňorného a míra závislosti nového překladu na starém bude zřejmě vděčným tématem pro nějakou bakalářskou či diplomovou práci. Překladatelka mnohde z Vaňorného odstraňuje krkolomnosti: Vaňorný (vycházím z textu v *Antické knihovně*) má 3,302 *Od větru chraň své stáje*, Kurzová lépe *Stáje před větry chraň*. Jinde Kurzová z Vaňorného přebírá (srov. hérojské klauzule: 3,371 Vaňorný i Kurzová *rozpínat síť*; 3,372 Vaňorný i Kurzová *zmámené strachem*; 3,373 *sněhovou horu vs. sněhové hory*; 3,374 *strašlivě řvoucí vs. bolestně řvoucí*), ať už doslovně, či s drobnými úpravami, jež mají překlady odlišit. Mnohá řešení se zdají být lepší u Kurzové než u Vaňorného, někdy je to však i opačně: 2,4 a 2,7 u Vaňorného zní jako skutečné přizvání, u Kurzové jako navigační pokyn (*Lenajský oče, pojď k nám vs. Sem pojď, Lenajský oče*). Oproti Vaňornému je Kurzová také mnohem méně poetická (srov. 4,447–9; Vaňorný: *Víš, ó ty to víš sám, je nemožno něčím tě klamat. / Ty však neklamej též! Já přišel na rozkaz boží, / abych se po věštbě ptal stran pohromy, která mě stihla*. Kurzová: *Ty sám to, Prótee, víš. Vždyť v ničem tě oklamat nelze. / Ty však též klamat nechteš. Přišli jsme z návodu bohů, / vyžádat si zde věštbu k pohromě, která nás stihla.*), nutno však dodat, že na mnoha místech je u Vaňorného poetičnost způsobena hlavně jeho archaičností a slovoslednými inverzemi.

Čtenářský zážitek je u obou překladů různý a uvidíme, který překlad bude u čtenářů oblíbenější. Klasičtí filologové však jistě ocení, že v případě potřeby mohou nyní pracovat již se dvěma moderními českými převody.

Michal Ctibor (Praha)

MARCUS TERENTIUS VARRO, *De lingua Latina V–VII*. Úvodní studie, překlad a komentář Lucie PULTROVÁ. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlova (edice Trivium) 2015. 393 s.

Z původních dvaceti pěti knih díla *De lingua Latina* polyhistora M. Terentia Varrona (116–27 př. Kr.) se dochovalo více méně šest V–X, z nichž tři V–VII vycházejí v latinském originálu a s překladem zásluhou Lucie Pultrové (dále LP) v edici Trivium.

Po krátkém, svěže napsaném úvodu pojednávajícím o etymologii obecně, o etymologii před Varronem a o Varronově etymologickém výkladu (s. 9–16) následuje stručná informace o autorově životě a jeho činnosti (s. 17–21) a poté navazuje oddíl o vydávaném díle (s. 21–34). Jeho nejdůležitější část (s. 26–34) se vztahuje k Varronově etymologické metodě a k jeho třídění slov, jejichž původ objasňuje. Zde LP také jasně vyložila ty z Varronových názorů, které jsou živé dodnes, mezi nimi např. to, že „při zkoumání původu slov je třeba sledovat tři navzájem spojené otázky, totiž na základě čeho bylo slovo přiřazeno, čemu bylo přiřazeno a co to je“ (s. 29), Varronovu zárodečnou formulaci konceptu jednoty označujícího a označovaného. LP dále vyzdvihuje Varronovo pojetí přejímání slov a také jeho chápání fundace i jeho způsob vytváření svého druhu slovtvorných hnízd. A odporuje tvrzení, že etymologické bádání v antice mělo jen málo společného s moderní etymologií.

Počet slov, jejichž výklad Varro v publikovaných knihách podává, dosahuje podle LP čísla 1450. Princip svého třídění slov charakterizuje Varro sám na začátku V. knihy: „V této knize promluví o jménech míst a toho, co se v nich nachází, ve druhé (tj. VI.) o časech a o tom, co se v nich děje, ve třetí (tj. VII.) o obojím, jak to vyjadřují básníci.“ Uvnitř těchto kategorií však Varro uplatňuje další principy a přiřazuje k vykládaným slovům ta, jež s nimi určitým způsobem souvisejí, a to jak těsně, tak zcela volně, takže někdy dochází k vybočení z původní logicky na sebe navazující řady.

Připojený poznámkový aparát LP je úsporný, věcný a přehledný. Jeho součástí je vedle kompetentního komentování reálií souhlas či většinou nesusouhlas s navrhovanou Varronovou konkrétní etymologií, opřený o novodobé etymologické slovníky. Podobně jako předchozí odborný úvod prozrazuje i tato část erudici LP jak v obecné, tak historické latinské lingvistice, což je nezbytný předpoklad dobrého výkladu i tlumočení Varronova spisu do češtiny.

Při konstituci textu LP vychází z úplné edice Goetzovy – Schoellovy,¹ dále Kentovy,² přihlíží také k edici jednotlivých knih zásluhou Collarta³ a Floberta⁴ i dřívějších editorů. Zůstává spíše zdrženlivá, jak lze demonstrovat na s. 188 – VI 2. 3: *Dicemus primo de temporibus, quam quae per ea fiunt* („Nejdřív promluvíme o časech, pak o tom, co se v těchto časech děje“), kde se drží edice Goetzovy – Schoellovy a rukopisné tradice. Spojuje *primo ... quam* a nemění text jako Kent, který klade místo *quam tum* nebo Flobert (podle Turneba) *quaeque*. Ne vždy však setrvává na pozicích teubnerského vydání, např. s. 218 – VI 36, kdy stejně jako Kent (podle vydání L. Spengela z roku 1885²) volí čtení *ideo quod a singulis verbis*, zatímco Goetz – Schoell a Flobert dávají přednost verzi *ideo quia <a> singulis verbis*, i když rukopisy a Laetovo vydání (1471) mají *quia* (om. á). Je to proto, že příčinná spojka *quod* je u Varrona častější?

Zajímavé řešení zvolila LP na s. 218 – VI 37: *Primigenia dicuntur verba ... quae non sunt ab aliquo verbo, sed suas habent radices. Contra verba declinata sunt, quae ab alio quo oriuntur, ut lego, legis, ... et sic in indidem hinc permulta*, kdežto Goetz – Schoell mají i v druhém případě *quae ab aliquo verbo oriuntur* (podle rukopisu Florentinus). Ostatní rukopisy mají v druhém případě čtení *quae ab alio oriuntur*. Řešení, na něž přistoupila LP, navrhl ve své edici Müller,⁵ který uvádí paralelu, byť ne úplně stejnou, (zde s. 174 –

¹ M. TERENTI VARRONIS *De lingua Latina. Quae supersunt*. Recensuerunt Georgius GOETZ et Fredericus SCHOELL. Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri MCMX.

² Varro, *On the Latin Language*, with an English Translation by Roland G. Kent, I, II, London (1938¹) 1967, 1979.

³ Varron, *De lingua Latina*, livre V. Texte établi, traduit et annoté par Jean Collart. Paris, Les Belles Lettres 1954.

⁴ Varron, *La Langue latine*, livre VI. Texte établi, traduit et commenté par Pierre Flobert. Paris, Les Belles Lettres 1985.

⁵ M. Terenti Varronis, *De lingua Latina librorum quae supersunt*. Emendata et annotata a Carolo Odofredo Muellero. Lipsiae in libraria Weidmanniana MDCCCLXXXIII.

V 170) *non magis asses quam denarii aliaeve quae res significantur*. Je však úplně vyloučeno ponechat samotné *alio* (subauditur *verbo*), podobně jako je tomu na s. 252 – VI 82: *Spectare dictum ab antiquo, quo etiam Ennius usus?*

Ve Varronově textu jsou místa, kde nepomáhá žádné řešení, jako je tomu na s. 222 – VI 45, kde LP zůstává u textu Goetzova – Schoellova, který je však vzhledem ke *crux philologorum* těžko pochopitelný: *Hoc etiam metu mente quodammodo motam vel +metuisti amovisti*. Kent navrhuje změny, které neřeší vše: *Hinc etiam metus <a> mente quodam modo mota, ut metuisti <te >amovisti*. V takové textově nepříznivé situaci je ovšem i český překlad poznamenán nejasností.

Někdy bylo nutno volit úpravu textu. Tak na s. 204 – VI 18 je zvoleno *toga praetexta data* a připojen je volný překlad s výkladem, který je u LP srozumitelnější než výklad u Kenta. LP se však Kentovým výkladem nezaobývá.

Latinský text i český překlad byl pečlivě korigován, tiskových chyb, jichž by mohl být v tak nesnadném textu hodně, je málo; chyby se vyskytly na s. 69 – V 45 „Esquilijská“; na s. 74 – V 51 by mělo být *Vimin<i>o*, na s. 166 – V 158 je ponecháno *Publicis* – nemá být spíše jako u Kenta *Publici<i>s*, na s. 186, pozn. 1 má být Antipatros z Tarsu, na s. 246 – VI 74 *alteo*, na s. 262 – VI 95 vypadlo <I>, na s. 282 – VII 18 *ager Tusculanum*. Vzhledem k tomu, o kolik slov a termínů se u Varrona jedná (např. jen na s. 97 a 99 bez poznámek jde o 60 slov), je to nepatrné množství.

K překladu jednotlivých slov mám tyto otazníky: V 5, s. 39 *semitae tritae* jsou spíše vyšlapané cesty než upravené chodníky; V 54, s. 76, *alveolus* není košík; VI, 88, s. 258 *ad iudices* není překládáno dvakrát stejně, tj. k soudcům nebo konzulům. A když vezmeme v úvahu celý Pacuviův verš V 7 v Quint. I, 6, 32, *pecus* nebude rozhodně dobytek. Nelze text <*Aequor*> *mare appellatum, quod a<e>quatum, cum commotum non est* přeložit a vyložit jednoduše <*Aequor*> se moři říká proto, že je vyrovnané, když není zčeřeně větrem (s. 287)? Ale pak by nešlo o antifrazi. Vzhledem k tomu, o kolik slov, specifických termínů se u Varrona jedná, je to zanedbatelné množství (srv. např. na s. 97 a 99 jde o 97 zmiňovaných slov, a to bez těch, jež jsou v poznámkách).

To jsou však drobnosti vzhledem k tomu, jak mimořádně náročný, ba blízký hlavolamům je Varronův text, a to pokud se týká reálií z antického práva, vojenství, náboženství na straně jedné a lingvistických problémů na straně druhé.

Před překladatelkou stál nelehký úkol, jak naložit s Varronovým někdy až telegrafickým způsobem vyjadřování. LP, vyškolená již na překládání Isi-

dorových *Etymologií*, zvolila styl uživateli bližší a jeho princip vysvětlila v ediční poznámce. Její zásluhou je možno Varronovo závažné pojednání číst jak v originálu, tak v překladu, přičemž překlad je na nesnadných místech vhodnou, ba někdy nezbytnou pomůckou k porozumění. Kniha je také opatřena všemi náležitostmi, k nimž patří bibliografie a u Varrona nezbytný *index verborum*.

Závěrem lze shrnout, že zásluhou LP máme k dispozici první část velmi náročného Varronova díla o latinském jazyce. Editorka i překladatelka představila toto dílo nesnadné po stránce konstituce textu i po stránce obsahové tak odpovědně, jak to jen bylo vzhledem k jeho složitosti možné. Za odvalu i za výsledek jí budou vděční jak lingvisté, tak historici starověku.

Bohumila Mouchová (Praha)

WIDUKIND Z CORVEY, *Dějiny Sasů*. Přeložili JAKUB IZDNÝ a KATEŘINA SPURNÁ. Praha: Argo 2016. 208 s.

Historické dílo Widukinda z Corvey (930? – po 973) *Res gestae Saxonicae sive annalium libri tres*, v překladu „*Dějiny Sasů*“, je dalším, již dvacátým třetím svazkem ediční nakladatelství Argo *Memoria medii aevi* a dokazuje, že tato edice stále ještě nevyčerpala rejstřík raněstředověkých historických textů prvořadého významu jak pro evropské, tak pro české dějiny období, kdy se mezi devátým a jedenáctým stoletím zrodila dnešní západní a střední Evropa.

Widukind se objevuje na literární scéně státních útvarů stále, byť obtížně a spíše setrvačností zachovávajících na východ od Rýna dědictví evropské franské říše v době, kdy již téměř bývalá karolinská Evropa překonává hlubokou krizi první poloviny 10. století. V tomto období byla napadena za tři stran – z jihu muslimskými nájezdníky a piráty, schopnými na dlouhá léta udržet ve svých rukou pobřežní pevnosti nedaleko Říma a v Provincii, ze severozápadu dosud nepokřtěnými Vikingy ze Skandinávie a především z britských ostrovů a z východu pro střední Evropu nejnebezpečnějšími útočníky – dosud nepokřtěnými Maďary z karpatské kotliny. V některých letech, kdy žádný region bývalé karolinské říše nebyl bezpečný před ničením a pustošením, se zdálo, že se křesťanská civilizace raněstředověké Evropy opět jednou

blíží svému konci. Tuto krizi však překonala a na východní hranici ji proti Maďarům dokázaly pod vedením otonské dynastie ubránit právě kmeny, jež jsou předky dnešního německého národa.

Díky tomu přečkala intaktní i struktura raněstředověké karolinské církve a stala se organizační a civilizační oporou otonské říše. V jejím rámci byla na její východní hranice úspěšně přenesena i mnišská kultura pozdní karolinské doby a jedním z jejích saských center se stal klášter v Corvey v dnešním Severním Porýní – Vestfálsku na břehu řeky Vezery. Do něho vstoupil jako novic krátce před rokem 942 Widukind, později zvaný Widukind z Corvey.

V této době se mnichy v karolinských a otonských klášterech stávali skoro výhradně mladí chlapci po desátém roce věku, o jejichž vstupu do kláštera a budoucím mnišském životě rozhodovali místo nich jejich rodiče, a to rodiče z urozených rodin – jiné uchazeče tyto kláštery mezi plnoprávné „chórové“ mnichy nepřijímaly. I Widukindovo jméno svědčí o tom, že pocházel z rodiny, která měla vztah k historickým tradicím kmene Sasů, a tedy jistě patřila k vyšším vrstvám společnosti. Takoví mniši v klášterech celoživotně respektovali rozhodnutí o přijetí mnišských slibů, které složili nikoli z vlastního popudu, ale jejich způsob života nebyl asketický a při všech liturgických povinnostech a dodržování závazků osobní chudoby, sexuální abstinence a poslušnosti vůči svému opatovi považovali za samozřejmé, že tyto požadavky nebyly vymáhány striktním způsobem. Reformy benediktinských klášterů, které v 10. století zahajují dlouhý přechod k monasticismu vrcholného středověku s jeho podstatně většími požadavky vůči příslušníkům řádů, vnímali tito mniši říšských klášterů raněstředověkého typu jako neoprávněnou snahu narušovat jejich komunitní privilegia. Widukind sám říká zcela jednoznačně o biskupech s reformními cíli, že mnichy pronásledují, kláštery ochromují a zapomínají na „onoho hospodáře, jenž zakázal trhat koukol, který musí růst spolu s pšenicí až do žnů“ (Evangelium podle Matouše).

Widukind sám ovšem využil výjimečných podmínek bezpečí a materiálně zajištěného života, jež mu klášter Corvey jako mnichovi poskytoval, především k získání ve své době mimořádného vzdělání. Ačkoliv nikdy neopustil tehdejší Sasko, a nespátřil tak snad ve svém životě kromě chrámů a klášterů žádnou kamennou stavbu, dokázal se četbou historika Sallustia, římských epiků a církevních otců naučit latinu na vysoké úrovni své doby a aktivně ji použít k sepsání své kroniky dějin Sasů o třech knihách. Ta sice není naprosto ojedinělým pramenem o dějinách autorovy vlasti v jeho době takovým způsobem jako Bedovy *Církevní dějiny národa Anglů* nebo *Kosmova kronika*, ale patří do malé skupinky historických děl tzv. otonské renesance, která formovala pohled německé, ale i české a polské historiografie na dějiny

(před)německých kmenů desátého století až do století dvacátého. Widukindova perspektiva je výrazně saská, jeho líčení se soustřeďuje na saskou otonskou dynastii a saskou nobilitu, a jak se zdá, odmítá a na jednom místě i opatrně explicitně kritizuje úspěšnou snahu Oty Velikého ovládnout Itálii a získat císařský titul, který ostatně Widukind zmiňuje pouze jednou, a to v citátu z dopisu císaře Oty samotného. Widukindovým ideálem je prosperující Sasko, ovládající ostatní kmeny na území dnešního Německa a Lotrinska, vytlačující na východ pohanské Slované a budující stavovsky ohraničenou církev opřenou o pečlivě chráněné bohatství latinské slovesnosti křesťanské, ale i profánní antické tradice.

Český překlad Widukindova díla od J. Izdného a K. Spurné je velmi zdařilý, čtivý, vyhýbající se archaismům a knižním formulacím tak dalece, jak je to vůbec při překladu deset století starého latinského prozaika vyškoleného antickou rétorikou možné. Obtížná místa Widukindova textu, jejichž interpretace činí již desetiletí problémy, jsou překládána obratně a se zachováním jejich určité mnohovýznamovosti. Jednoznačně úspěšně si překladatelé poradili s autorovou slovní zásobou týkající se politické reality otonské říše, v níž se Widukind nechal inspirovat antickou terminologií a ponechal svému čtenáři, aby ji sám při četbě významově aktualizoval pro realitu otonské říše. Neoddělitelnou součástí překladu je bohatý poznámkový aparát, který samozřejmě poskytuje historický kontext a překonává často i vědomě zúženou perspektivu autora. Častými citacemi latinského textu však také přibližuje latiny neznalému čtenáři jeho původní podobu a pečlivým uváděním Widukindem citovaných literárních artefaktů od Bible a Aurelia Augustina k Vergiliově a Widukindovu velkému a úspěšně osvojenému vzoru Sallustiovi uvádí čtenáře do Widukindova kulturního zázemí. (Lze jen litovat, že v překladu samotném jsou vyznačeny kurzivou pouze biblické citáty. Kdyby tak bylo postupováno i u citátů a aluzí ostatních, plastičtěji by vynikla Widukindova závázanost jeho literárním předlohám.) Celkově je možno říci, že překlad jako takový a jeho poznámkový aparát jsou nesporným úspěchem překladatelů.

Méně jednoznačně je nutno hodnotit pomocné části svazku – chronologické tabulky a rodokmeny významných rodů Saska a karolinské říše. Obsahují velké množství informací, je ale nešťastné, že významné osobnosti nejsou (až na nečetné výjimky) v rodokmenech charakterizovány svými funkcemi, a jejich identifikace vůči textu samotnému a vůči chronologickým tabulkám tedy od neodborníka vyžaduje velkou námahu, kterou pravděpodobně často oželí. Proto otištěné rodokmeny zdaleka neposkytují tu pomoc, která by po jejich malé úpravě byla možná a cenná. Je také nejasné, proč jsou v chrono-

logických tabulkách údaje o Lotrinsku, v 10. století významném a Widukindem často zmiňovaném území, rozdělené na dvě části, které jako by spolu vůbec nesouvisely, což uživateli brání pochopit historickou realitu tohoto říšského knížectví.

Pro přípravu čtenáře a pro celkový dojem z Widukindova textu je ovšem velmi významná předmluva svazku. Je nutno zdůraznit, že prozrazuje důkladnou poučenost překladatelů v relevantní sekundární literatuře a obsahuje velmi cenné a informativní pasáže. Dostatečně, srozumitelně a s vědomím ještě ne definitivního poznání geneze Widukindova díla informuje o jeho rukopisně dochovaných variantách a o pravděpodobné době a motivech vzniku každé z nich. Důkladné je poučení o Widukindově politické terminologii, jemuž přesně odpovídá úzus překladatelů v samotném překladu.

Avšak je nutno uvést, že celková kompozice předmluvy není zdařilá. Je zřejmé, že její autoři – překladatelé se snažili představit Widukinda a jeho svět jako dvě rovnocenné entity, které si vzájemně poskytují význam a monumentalitu. Tento úmysl se však nepodařilo realizovat a výsledkem je tříšť různě orientovaných pasáží. Například nástin dějin karolinského a otonského období se rozpadá do tří částí oddělených partiemi věnovanými Widukindovi a jeho klášternímu a církevnímu zázemí a čtenář, který chce získat celkový obraz, musí tyto části číst s přeskakováním mezilehlého textu. Celá předmluva tedy působí jako nesourodý a nestrukturovaný celek dobře stylizovaných a obsahově cenných součástí.

Závěr předmluvy je rovněž kvalitní a působivý. Pojednává o Widukindově vztahu k Čechám jeho doby a dobře ukazuje, že pohled Sasů a Franků na křesťanské Čechy a jejich přemyslovskou dynastii se velmi odlišoval od jejich postoje k pohanským polabským Slovanům, ale zpočátku i k Polákům. Nepochybnou příčinou toho byla také postava prvního českého světce, kterého Widukind dvakrát zmiňuje, ale – zcela jistě úmyslně – ho neuvádí jménem. Je velkou otázkou, zda by, nebýt jeho existence, stačila v 10. století ve středu Evropy k zastavení posunu jazykové hranice mezi německými a slovanskými dialekty na východ pouze geografie české kotliny.

Jan Kalivoda (Praha)

Jan Hus. Odvaha myšlenky, odvaha víry, odvaha smrti. Vyd. Jakub SMRČKA a Blanka ZYLINSKÁ. Tábor: Husitské muzeum v Táboře 2015. 254 s.

Recenzovaná kniha vyšla v rámci projektu *Jan Hus roku 1415 a 600 let poté. Dějiny, tradice a jejich prezentace v České republice a Evropě 21. století*, jenž byl financován z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity Ministerstva kultury ČR, jako doprovodná publikace ke stejnojmenné stálé expozici v Husově domě v Kostnici. Jako autoři se na vzniku této knihy podíleli naši přední mediévisté střední a mladší generace.

Obsah knihy je rozdělen do dvaadvaceti krátkých kapitol o třech až osmi stránkách. Kapitoly jsou řazeny chronologicky a tematicky. Rozsah i obsah jednotlivých částí, přestože byly zpracovány různými autory, je vyvážený. Celá publikace má jasnou koncepci důsledně respektovanou všemi autory. I když kniha vznikla jako doprovodná publikace k expozici v Husově domě v Kostnici a má rozsah pouhých 254 stran včetně obrazových příloh, rejstříku, seznamu literatury a plánu expozice, pojednává o Husově době, životě, působení, literárním díle, soudním procesu i odkazu tak, že může být zdrojem informací nejen pro laiky, ale i pro odborníky, např. učitele dějepisu.

Jednotlivé kapitoly obsahují nejdůležitější faktografické údaje, přitom postihují a objasňují základní problémy a otázky, kterými se v souvislosti s dobou, osobností, dílem a odkazem M. Jana Husa zabývá naše i zahraniční odborná literatura. U každé kapitoly je uveden seznam děl, ze kterých autor čerpal. Publikace tak poskytuje důležité bibliografické informace a pro studenty historie nebo učitele dějepisu by mohla být i vodítkem pro výběr literatury k podrobnějšímu studiu. Celá kniha je rozdělena do tří částí: *Husův život a doba*, *Husův odkaz a tradice* a *Hus ve svých listech a textech*.

První část obsahuje kapitoly: Evropa a země České koruny kolem roku 1400, Husinec jihočeský nebo jiný?, Praha doby Husovy, Hus a pražská univerzita, Dekret kutnohorský, Kazatelská činnost Jana Husa, Učení a literární dílo Jana Husa, Husův církevní proces a jeho vyústění na kostnické hranici, Hus mimo Prahu, Husova cesta do Kostnice – realita a tradice a Jeroným Pražský.

I když mají všechny příspěvky vysokou odbornou úroveň, z první části bych chtěla ocenit zejména výklad Jana Kalivody o Husově církevním procesu. Na osmi stranách zde autor objasnil vývoj kanonického práva od dob antického křesťanství až do pozdního středověku, reakci církve na působení Johna Wyclifa i celý průběh Husova soudního procesu až do odsouzení kostnickým koncilem a zároveň i definoval klíčové pojmy jako exkomunikace

a interdikt, včetně jednotlivých typů obou církevních trestů. Velmi cenný je v této části také heslovitě uspořádaný přehled Husova literárního díla a stručný výklad o jeho učení jako náboženského myslitele. I tento příspěvek je od Jana Kalivody.

Z druhé části publikace *Husův odkaz a tradice* jmenovitě uvádím opět příspěvek Jana Kalivody. V kapitole Hus a Luther stručně popsal vývoj vztahu Martina Luthera k Husovi jako náboženskému mysliteli i objasnil základní otázky reformace. Dále jsou v této části obsaženy kapitoly: Husitství – nezamýšlená revoluce?, Hus v historické paměti, Hus a Kostnice – příběhy místa, Husův dům v Kostnici, Hus v literatuře, divadle a filmu, Jan Hus a dnešní církev, Hus ve výtvarném umění.

Do třetí části Eva Doležalová vybrala ukázky z Husových děl, ve kterých Hus promlouvá v první osobě a upřímně vyjadřuje své názory, neskrývá své city nebo líčí své zážitky.

K vysoké úrovni publikace přispívá i grafická úprava, která usnadňuje orientaci v knize, a bohatá obrazová příloha, jež nejen ilustruje a dokládá obsah jednotlivých kapitol, ale také obsahuje další cenné informace.

Na pozitivním hodnocení knihy nic nemění několik drobných připomínek. Na s. 17 je Zikmund Lucemburský uveden v souvislosti se svým nástupem na uherský trůn jako římský král; římským králem se stal ale až o třiadvacet let později. Na téže straně pokládám za nepřesnou formulaci: „České koruny tvořilo České království, složené z Čech a Moravy“. Čechy a Morava samozřejmě tvořily základ České koruny, ale královstvím byly pouze Čechy. Další poznámka se týká psaní velkých písmen v názvech států a historických událostí. I když psaní velkých písmen může být někdy nejisté a pod vlivem angličtiny se mění, přesto v názvu stoletá válka by se velké písmeno (viz s. 13) psát nemělo. Naopak v názvu České království, který je správně uváděn s velkým písmem, jednou zůstalo na začátku písmeno malé (viz s. 30).

Jak jsem již výše uvedla, recenzovaná kniha může být zdrojem informací i námětů pro další studium jedné z nejvýznamnějších osobností našich dějin. Proto musím s politováním konstatovat, že vyšla pouze v nákladu tisíc kusů a nebyla uvedena do knižní distribuce.

Lenka Dvořáková (Praha)